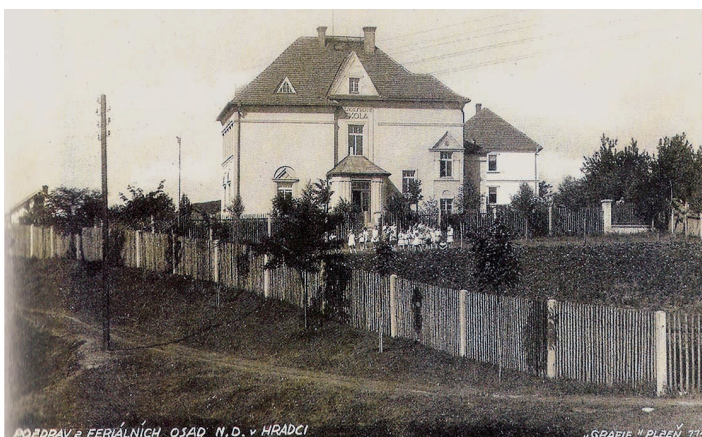

Výstavba českých škol v národnostně smíšených oblastech v období předmnichovského Československa na příkladech z Plzeňska

Miroslava BRÍZOVÁ; Karel FOUD

ANOTACE: Článek se zabývá výstavbou českých menšinových škol v oblasti česko-německé jazykové hranice v období předmnichovského Československa. Zmíněná problematika, doložená na příkladech škol v obcích Hradec u Stoda, Kostelec, Záluží u Kotovic, Chotěšov, Přestavky, Zbůch a Honezovice, otevírá nejen architektonické a památkové, ale také sociální, kulturní a národnostní otázky spojené s výstavbou školních budov pro českou menšinu.

1

2

Školy patří spolu s kostely, zámky, případně jinými stavebními dominantami k objektům, které určují charakter lokality, ovlivňují jejich obraz a vnímání, obecně dotvářejí osobitý vzhled lidských sídel a navazující kulturní krajiny. V jejich řešení se zrcadlí doba vzniku, prosperity i stagnace, sociálně-společenské potřeby zřizovatelů a také národnostní vlivy. Není výjimkou, že v mnoha obcích, vesnice nevýmaje, existuje hned několik školních budov najednou. Vznikaly postupně, tak jak starší objekty dožívaly nebo již nedostačovaly svojí kapacitou. V oblastech s probíhající jazykovou hranicí byla v období předmnichovského Československa jejich výstavba i symbolem prosazování českého živlu. Ke sporným bodům vzájemného soužití mezi Čechy a Němci na území Rakouska-Uherska a po vzniku Československa patřila také otázka školství, resp. vyučovacího jazyka, protože obě strany měly zájem o vyučování svých dětí ve svém rodném jazyce.

S ukončením 1. světové války a založením Československé republiky dostalo zakládání českých škol na území s převážně německým mluvčím obyvatelstvem nový impuls, třebaže i ten byl doprovázen řadou překážek. Úlohu péče o základní (obecné) školy převzal se vzni-

kem ČSR stát. Zákon o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a výchovacích č. 189/1919 z dubna 1919 tak převedl v té době existující české školy, dosud financované Ústřední matiči školskou, pod státní správu. Veřejná obecná národní škola¹ mohla být dle uvedeného zákona zřízena v lokalitě, kde žilo alespoň 40 dětí, pro které v obci jinak nebyla škola s jejich mateřským jazykem jako jazykem vyučovacím. Pro občanskou, dříve měšťanskou školu² toto číslo činilo 400 dětí ze školní obce.³

Kromě role, již v tomto ohledu plnil stát, zde ale existovala řada spolků, svazů a nadací, které podporovaly nejen činnost škol, ale i jejich výstavbu. Mezi takové spolky patřila například již zmíněná Ústřední matice školská (dále též ÚMŠ)⁴ a v oblasti českého západu také Národní jednota pošumavská (dále též

Obr. 1. Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih), česká obecná škola na snímku z období druhé poloviny 20. let, pohled od východu. Převzato z: Václav Baxa, Stodsko a Nýřánsko na starých pohlednicích, Hostivice 2016, s. 163.

Obr. 2. Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih), budova české obecné školy čp. 105, dnes základní škola Hradec, pohled od jihu, současný stav. Foto: Karel Foud, 2018.

2 Občanská, dříve měšťanská škola byla institučně odděleným druhým stupněm národní školy.

3 Zákon také povoloval výjimky, které platily např. pro Ústřední matiči školskou a obdobné organizace.

4 Ústřední matice školská (dále též ÚMŠ) byla jedním z tzv. národních „obranných“ spolků vznikajících v období druhé poloviny 19. století na území rakousko-uherské monarchie. Jejím úkolem byla podpora školství v národnostně smíšených oblastech, především pak v pohraničí, oblast dnešních západních Čech nevýmaje. Finanční prostředky na provoz a aktivity zajišťovala formou veřejných sbírek. ÚMŠ měla již za Rakouska-Uherska jako nadace ve společnosti silný vliv a ten neztratila ani se vznikem ČSR. Podporovala činnost a dokonce i vznik českých obecných (základních) škol a opatroven, jak bylo tehdy mateřským školám přezdíváno. Později rozšířila své působení i do oblasti středních škol včetně gymnázií. Jak znělo na ustavujícím sjezdu ÚMŠ, bylo jejím úkolem „zabránit odnárodňování a zajistit českým dětem kvalitní

■ Poznámky

1 Obecná škola představovala z dnešního pohledu první stupeň základní školy, byla institučně odděleným prvním stupněm národní školy. Obecné školy navštěvovaly děti v prvních pěti letech školní docházky, ve věku od 6 do 11 let.

3

4

NJP).⁵ Oba spolky sehrály v letech 1919–1938 nemalou roli při vzniku řady českých škol v oblasti jazykové hranice, která na území dnešního Plzeňského kraje procházela pouhých několik kilometrů jihozápadně od Plzně. Ta také ve svých důsledcích rozhodla v říjnu 1938 o tom, jaká obec zůstane v mnichovskou dohodou okleštěném Československu a která se stane součástí Německé říše.

Již krátce po rozpadu monarchie a se vznikem československého státu zde začínají vznikat první české školy s výukou v českém jazyce, mnohdy se ale jednalo o provizorní prostory, k vyučování a pobytu dětí nevhodné. Budování nového státu Čechů a Slováků v letech 1918–1938 ve všech jeho aspektech včetně podpory českého školství ve spolupráci s Ústřední matičí školskou a Národní jednotou pošumavskou dalo jen na Plzeňsku v oblasti „sprachgrenze“ (jazykové hranice – pozn. aut.) vzniknout celé řadě nových školních budov, často nezpochybnitelných architektonických kvalit, navržených a realizovaných mnohdy předními architekty a staviteli své doby.

V některých regionech byla snaha o šíření vyučování v českém jazyce natolik intenzivní, že v mnoha obcích v okolí Chotěšova a Stoda (obě obce Plzeňský kraj, okres Plzeň-jih) poté stály dvě školní budovy, jedna pro žáky vyučované v němčině a druhá pro děti rodičů, kteří si přáli výuku v jazyce českém. Jak připomínají dobové zápisy především z kronik českých obecních a menšinových škol, byly zakládání a následná výstavba českých škol v oblastech s obyvatelstvem hlásícím se ponejvíce k německé národnosti doprovázeny řadou potíží. Nebylo výjimkou ani zřízení české školy v části v té době již existující školy s německým vyučovacím jazykem, což bylo mnohdy doprovázeno nevolí ze strany v regionu majoritní skupiny obyvatel. Byly i případy, kdy se po řadu let ne-dařilo zřízení české školy prosadit.

Příkladem zakládání českých škol v letech 1918–1938 v obcích západně až jihozápadně od Plzně, kde dříve existovala často jen škola s německým vyučovacím jazykem, mohou být Honezovice, Hradec u Stoda, Chotěšov, Kostelec, Kotovice, Přestavky nebo Zbůch, dnes ležící na územích okresů Plzeň-jih, Plzeň-sever a Tachov. Stavby českých škol a školek v uvedených případech vznikaly v letech 1922–1932, nejsou to však jediné budovy, za kterými v regionu stojí aktivity státu, ÚMŠ a NJP.⁶

■ Poznámky

vzdělání v mateřském jazyce“. Jeden z hlavních sloganů užívaných ÚMŠ na veřejnosti hlásal: „Češi se musí bránit proti poněmčování, ale nemají zájem počestovat Němce.“ S tzv. mnichovskou dohodou přišla matice v českém pohraničí o většinu budov, jejichž vznik v letech 1919–1938 iniciovala a také finančně podpořila. Během okupace českých zemí Velkoněmeckou říší byla činnost ÚMŠ zprvu utlumena, až byla v červnu 1943 zcela zrušena. Po válce byla její činnost obnovena, definitivní zánik ÚMŠ pak přišel s únorem 1948. Srov. Eva Lukešová, *Ústřední matice školská* (diplomová práce), Ústav českých dějin FF UK, Praha 2013. Souhrnně viz https://cs.wikipedia.org/wiki/Ústřední_matrice_školská, vyhledáno 1. 10. 2018.

⁵ Národní jednotka pošumavská byla jedním z nacionálně obranných spolků, jaké vznikaly od poloviny 19. století u všech národů rakousko-uherské monarchie. Národní jednotka pošumavská byla založena v červnu 1884 v Praze. Spolu s Ústřední matičí školskou podporovala kulturně-společenský život českých menšin v národnostně smíšených oblastech včetně německých na území Čech. Ve své činnosti pokračovala i po vzniku Československé republiky. Tzv. národnostní obranné spolky zakládala také německá menšina v Československu, např. Deutscher Kulturverband (Německý kulturní svaz), jehož cílem bylo zachovat v té době již existující německé školy a školky a podporovat národně-vzdělávací a osvětovou činnost německého obyvatelstva na území Československa. Viz Jitka Balcarová, „Jeden za všechny, všichni za jednoho!“. *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření „sudetoně-*

Obr. 3. Kostelec (okres Tachov), budova někdejší obecné a národní školy čp. 72, pohled od jihu, současný stav. Foto: Karel Fouda, 2018.

Obr. 4. Kotovice-Záluží (okres Plzeň-jih), budova obecné školy v Záluží u Kotovic na dobovém snímku nedlouho po dokončení stavby, přelom 20. a 30. let 20. století, pohled od východu. Kronika obecné školy Záluží 1924–1939.

mecké identity“, Praha 2013, s. 72–80. Souhrnně viz <https://cs.wikipedia.org/wiki/Schutzverein> a https://cs.wikipedia.org/wiki/Národní_jednoty, vyhledáno 1. 10. 2018. Československá vlastivěda obranné spolky definuje jako „...spolkové útvary, jež národ náš si zřídil v posledních desítkách devatenáctého století... jsou rázu kulturního a lidovýchovného, hospodářského a podpůrného. Jim náleží pečovat o naše krajany na území národně smíšeném“. Viz Josef Škába, Národní organizace v Československé republice, in: Jan Kapras (red.), *Československá vlastivěda, Díl V – Stát*, Praha 1931, cit. podle M. Spurného, V zájmu národa a jeho dětí. Z bojů o české menšinové školství mezi dvěma světovými válkami, *Časopis Národního muzea. Řada historická*, roč. CLXXIII, 2004, č. 3–4. Spurný v předmětné studii věnuje pozornost také znění tzv. Metelkova (školského) zákona z dubna 1919 a jeho významné roli v rámci prosazování zřízení škol s vyučovacím jazykem českým v národnostně smíšených oblastech.

⁶ Mezi nové školní budovy s vyučováním v českém jazyce, vystavěné v oblastech západně od Plzně v letech 1919–1938, patří také česká státní škola v Blatnici (dnes Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever). Objekt byl vystavěn roku 1926 podle plánů význačného plzeňského architekta Hanuše Zápala. Česky se zde vyučovalo až do konce září 1938, kdy byla obec připojena k Říši. Do českých rukou se škola navrátila v květnu 1945 a již v září téhož roku zde byla obnovena výuka, která trvá dodnes. Zcela právem byla již krátce po dokončení považována za jednu z nejkrásnějších školních budov na Střibru, resp. v oblasti na západ od Plzně. V nedalekých Dolních Sekyřanech (dnes obec Heřmanova Huť, Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever) byla v období let 1926–1927 vystavěna česká státní obecná škola, jejíž osudy byly takřka identické s českou školou

5

6

7

8

Obr. 5. Kotovice-Záluží (okres Plzeň-jih), budova někdejší obecné školy v Záluží u Kotovic čp. 33, pohled od východu, současný stav. Foto: Karel Foud, 2018.

Obr. 6. Chotěšov (okres Plzeň-jih), výstavba české „Jubilejní“ školy čp. 388, stav v roce 1927. Převzato z: Celer – Mathesová – Poslední (pozn. 9), s. 55.

Obr. 7. Chotěšov (okres Plzeň-jih), česká „Jubilejní“ škola čp. 388 po dokončení v roce 1928, pohled od jihu. Reprodukce z: Václav Baxa, Stodsko a Nýřansko na starých pohlednicích, Hostivice 2016, s. 194.

Obr. 8. Chotěšov (okres Plzeň-jih), základní škola Chotěšov čp. 388, pohled od jihu, současný stav. Foto: Karel Foud, 2018.

Jednu z prvních novostaveb českých menších škol ve sledované oblasti představuje česká dvoutřídní obecná škola s mateřskou školou (obr. 1), vystavěná již roku 1922 nákladem státu v Hradci u Stoda (dnes Plzeňský kraj, okres Plzeň-jih). První česká škola v Hradci u Stoda vznikla nedlouho po vzniku Československé republiky na zdejší faře, avšak pro tamější nevhodné podmínky byla díky interpelaci řady veřejně činných Čechů, např. dr. Lukavského, realizována v letech 1922–1923 stavba nové české obecné školy. „Stavba školy zadána byla r. 1922 firmě Společnost stavitelů v Plzni. Stavbu řídil většinou technický její úředník F. Šneberger. Zadávací cena

činila 259 840,85 Kč, vícepráce (původní projekt jen jedna třída) 97 094,35 Kč, méněpráce 17 530,97 Kč, takže celkový náklad na stavbu školy a oplocení činil 339 404,23 Kč.“ uvádí se o škole a jejím vzniku na stránkách Kroniky české obecné školy Hradec.⁷ V říjnu 1938 byla škola pro české děti uzavřena a opět se zde v češtině začalo vyučovat až od září 1945. Oproti jiným malým školám v okolí zůstala škola v Hradci činná dodnes, a je tak příkladem pro mnohé obce v regionu, kde se naopak provoz školy udržet nepodařilo.

Škola čp. 105 v Hradci u Stoda je patrová budova kratšího obdélného půdorysu, vybavená valbovou střechou (obr. 2). Ve stavbě se dochovalo několik slohových truhlářských prvků, jako jsou některá okna nebo dveře. Přes opakované adaptační zásahy se budova dochovala v podobě blízké prvoplánové situaci, má značnou vypovídací hodnotu a je příkladem kvalitní meziválečné architektury v prostředí venkova mezi Plzní, Stříbrem, Staňkovem a Přesticemi.⁸

Roku 1927 byla dokončena v Kostelci (dnes Plzeňský kraj, okres Tachov) budova české jednotřídní menšinové školy (obr. 3).⁹ Snahy českých obyvatel Kostelce o zřízení školy s českým vyučovacím jazykem se datují již do období nedlouho po vzniku Československé

republiky. I přes značný odpor místních Němců se s podporou Národní jednoty pošumavské a dalších stran podařilo získat finanční prostředky a v roce 1926 zahájit stavbu školy pro české děti. Zmínku o tom podává i Kronika obecné a národní školy Kostelec, která uvádí: „Dne 29. září 1926 začalo se se stavbou české obecné školy k velké radosti všech, kteří jsou prodchnuti českou myšlenkou. Nová budova české školy byla z hruba dostavěna koncem listopadu, pak byla zabeďněna a pone-

■ Poznámky

v Blatnici. Škola zde svému účelu slouží dodnes. Dobová literatura připomíná, že „škola je dvojtřídní a v téže budově je mateřská školka a opatrovna Ústřední matice školské“. Nová budova české obecné a měšťanské školy vznikla také na okraji Chotíkova (dnes okres Plzeň-sever). Byla postavena roku 1923 staviteli Šaškem a Grundem z Plzně podle plánů arch. Velíška.

⁷ Kronika české obecné školy Hradec. Uloženo in: Státní Oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, fond NŠ Hradec. Dostupné v digitalizované podobě: <http://www.portafontium.eu/chronicle/soap-pj/00108-skola-hradec-1923-1938>, vyhledáno 10. 6. 2019.

⁸ Ibidem.

⁹ Václav Tyr, Stříbrsko, Plzeň 1929, s. 147.

9

10

chána přes celou zimu k vyschnutí. Stavbou budovy pověřena důvěryhodná plzeňská firma Prokop a Chrudimský.¹⁰ Dne 26. června 1927 se uskutečnilo slavnostní otevření české školy. V čele průvodu šly děti z Kostelce, Kladruha a též z ostatních českých škol okolních. Za hudbou šli pak hosté v počtu asi 300 – návštěva tudyž veliká...¹¹

V říjnu 1938 se Kostelec stal součástí Velkoněmecké říše a česká škola byla uzavřena. Její provoz byl obnoven až v září 1945. Poté sloužila svému účelu až do počátku 70. let, kdy byla definitivně zrušena. Dnes je v části stavby byt. Budova někdejší české jednotřídní školy čp. 72 v Kostelci je přízemní, obdélného půdorysu, s nehlubokým rizalitem na straně severní a užším přístavkem na straně západní. Objekt je vybaven vysokou valbovou střechou. Stavba je hodnotným příkladem meziválečné architektury veřejné budovy v prostředí venko-

va západně až jihozápadně od Plzně a i přes dílčí adaptační zásahy se dochovala v podobě blízké původnímu řešení.¹²

Ve stejném čase jako v Kostelci vznikla česká jednotřídní škola také v Záluží u Kotovic (dnes Plzeňský kraj, okres Plzeň-jih). Do roku 1884 nestála v Kotovicích ani blízkém okolí žádná škola. Téhož roku byla v Kotovicích otevřena jednotřídní škola německá, která byla záhy rozšířena o další třídu. Jak se uvádí na stránkách kroniky české menšinové školy v Záluží: „*podnět k zřízení české školy v Záluží dán již v roce 1922 a 1923*“.¹³ Trvalo však další rok, než byla otevřena česká škola pro 21 českých dětí v provizorních prostorách v areálu hospodářského dvora zvaného Gigant v Záluží u Kotovic. „*Pro budoucnost a trvalé zajištění české školy v Kotovicích dává p. nájemce velkostatku k dispozici vhodný pozemek hned při obci při silnici proti škole*

Obr. 9. Přestavky (okres Plzeň-jih), budova bývalé české matiční školy čp. 79, pohled od jihovýchodu, současný stav. Foto: Karel Foud, 2018.

Obr. 10. Přestavky (okres Plzeň-jih), budova bývalé české matiční školy čp. 79, východní strana, reliéf od Otokara Waltera ml., současný stav. Foto: Karel Foud, 2018.

německé nebo vedle ní. Při každé možné příležitosti zdůrazňováno, že nynější místnost pro školu je nevhodná, tmavá, studená, velká, nevzhledná, bez kabinetu, naprosto nezpůsobilá a proto žádáno o výstavbu budovy“;¹⁴ dále připomínají stránky školní kroniky snahu zdejších českých obyvatel o zřízení české školy v Kotovicích-Záluží. K tomu nakonec došlo v roce 1927, kdy na samém okraji Kotovic poblíž německé školy vyrostla nová budova české menšinové školy (obr. 4). „6. července /1927/ uspořádal místní odb. Národní jednoty Pošumavské v Záluží slavnostní otevření nové české školy. Průběh slavnosti byl vskutku velkolepý a reprezentoval místní českou menšinu na venek.“¹⁵ Ve školním roce 1936–1937 byla ve sklepě školy zřízena kuchyně, „aby v ní mohlo být vařeno nejen pro stravování dětí, ale aby i děvčata mohla se učit vařit. Se stravováním dětí započato 22. ledna 1937. Všem dětem byla dávana denně polévka“.¹⁶ Provoz

■ Poznámky

10 Jedním z jednatelů plzeňské firmy Ing. Prokop – Ing. Chrudimský byl Eduard Chrudimský († 1935), úředně autorizovaný civilní architekt a stavební inženýr v Plzni. Od roku 1922 pracoval ve vlastní firmě s ing. O. Prokopem v Plzni. Vedl stavby řady školních budov, např. v Kameném Újezdě, Blatnici, Dolních Sekyřanech, Záluží, Kostelci, Meclově, Chotěšově, Všerubech, Zbůchu a dalších. Stavěl rovněž obytné domy, dohlížel na stavby mostů, kanalizací, továrních komínů apod. Viz heslo Chrudimský Eduard, in: Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, str. 260–261.

11 Kronika obecné a národní školy Kostelec 1926–1938, 1945–1950. Uloženo in: Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Tachov se sídlem v Tachově, dostupné v digitalizované podobě: <http://www.portafontium.eu/chronicle/soap-tc/00585-skola-kostelec-1926-1950>, vyhledáno 10. 6. 2019.

12 Ibidem.

13 Kronika obecné školy Záluží 1924–1939. Uloženo in: Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, fond OŠ Záluží. Dostupné v digitalizované podobě: <http://www.portafontium.eu/chronicle/soap-pj/00637-skola-zaluzi-1924-1939>, vyhledáno 10. 6. 2019

14 Ibidem.

15 Ibidem.

16 Ibidem.

11

12

Obr. 11. Zbůch (okres Plzeň-sever), Masarykova obecná a měšťanská škola, stav z období let 1939–1945, kdy byl Zbůch součástí Velkoněmecké říše, pohled od jihovýchodu. Sbírka autorů.

Obr. 12. Zbůch (okres Plzeň-sever), budova základní školy čp. 300, pohled od jihovýchodu, současný stav. Foto: Karel Foud, 2018.

Obr. 13. Zbůch (okres Plzeň-sever), budova někdejší Masarykovy obecné a měšťanské školy, základní kámen zazděný v soklové části jižní strany jižního křídla. Foto: Karel Foud, 2018.

v české menšinové škole v Kotovicích-Záluží byl ukončen se zábořem obce Velkoněmeckou říší v říjnu 1938 a obnoven byl až v září 1945. Škola byla poté v provozu do počátku 70. let. Dnes se nachází ve stavbě čp. 33, vyznačující se výraznou sedlovou střechou a kratším obdélným půdorysem, byty (obr. 5). Objekt byl koncipován jako přízemní, s podkrovím přístupným schodištěm v nehlubokém bočním přístavku. Nenáročné architektonické řešení spolu se střídavě vyváženou hmotou činí z objektu (i přes některé dodatečné stavební úpravy) kvalitní příklad meziválečné stavební produkce v oblasti venkova na západ až jihozápad od Plzně.

V Chotěšově (Plzeňský kraj, okres Plzeň-jih), ležícím asi 15 km jihozápadně od Plzně, byla česká škola zřízena již v roce 1919, a to v prostoru klášterního konventu, přestože v té době ve vsi existovala relativně moderní a kapacitně dostačující škola s výukou v němčině. V roce 1926 byla po mnoha urgencích zahájena příprava výstavby české školy na pozemku situovaném na jihozápadním okraji obce. Zpracováním architektonického návrhu byl pověřen Dr. Ing. arch. Milan Babuška,¹⁷ který navrhl rozměrnou dvoupodlažní budovu se zvýšeným suterénem, krytou sedlovou, částečně též valbovou střechou (obr. 6–7). Stavbu reali-

zovala v letech 1927–1928 plzeňská stavební firma Ing. O. Prokop a Ing. Chrudimský nákladem 1 104 376 Kč. Škola od samého počátku nesla název „Jubilejní“ na počest 10. výročí existence Československa. Objekt svému účelu slouží dodnes, třebaže jeho osobitý vzhled pozměnily opakované adaptace a modernizace včetně přístavby rozměrné haly tělocvičny (obr. 8). Jako poslední byla v roce 2015 přistavěna kuchyně s jídelnou.¹⁸ Pozornost v obci poutá také někdejší německá škola z roku 1896 vybavená slohovou fasádou, od září 1945 sloužící plně již jen českému školství. Dnes je v objektu sídlo Obecního úřadu Chotěšova a zdravotní středisko.

V obci Přestavlký (dnes Plzeňský kraj, okres Plzeň-jih) byla roku 1930 postavena podle návrhu stavitele Jandy budova české mateřské školy (obr. 9). Stavbu realizovala firma Čapek Nýřany. Je to přízemní podsklepená stavba obdélného půdorysu s navazujícím nehlubokým křídlem vybíhajícím k severu. Budova byla již v době výstavby vybavena půdní vestavbou s velkými zděnými vikýři. K západnímu průčelí objektu přiléhá schodišťový přístavek. Přízemí je dělené na dvě učebny. Objekt si kromě hmoty a fasády uchoval i slohové výplně stavebních otvorů. Pozornost plným právem zasluhuje také reliéfní plastika z dílny sochaře Otakara Waltera (1890–1963),¹⁹ osazená v ploše východní strany (obr. 10).²⁰ Přestože stavba svému účelu neslouží již řadu let (dnes jsou v ní obecní byty), vykazuje nesporné architektonické a památkové kvality, pro které by měla být chráněna.

V září 1931 byl položen základní kámen české školy (obr. 11) v hornickém Zbůchu (dnes okres Plzeň-sever v Plzeňském kraji). Pozemek pro její výstavbu byl vyměřen severně od návsi v sousedství německé obecní školy. Projektem „měšťanské školy s opatrovnou a přístavby školy obecné ve Zbůchu“ byl

13

■ Poznámky

17 Pražský architekt a stavitel Milan Babuška (1884–1953) je autorem návrhů velkého počtu škol a dalších veřejných staveb. Zúčastnil se mnoha architektonických soutěží, ve kterých obsazoval přední místa. Viz heslo Babuška Milan, in: Vlček (pozn. 6), s. 35–36.

18 Podle: Stavební archiv OÚ Chotěšov, složka škola čp. 388, dokumentace z let 1927 až 2014, uloženo in: Obecní úřad Chotěšov čp. 88. Dále viz Václav Celer – Jaroslava Mathesová – Jiří Poslední, *Obec Chotěšov a její okolí v historických fotografiích*, Plzeň 2015, s. 13, 54–55.

19 Marcel Fišer, heslo Otakar Walter (30. 10. 1890 – 8. 05. 1963), <http://socharstvi.info/autori/otakar-walter/>, vyhledáno 10. 6. 2019.

20 Kronika obecné, národní a základní školy Přestavlký 1934–1971, uloženo in: Státní oblastní archiv v Plzni – státní okresní archiv Plzeň-jih se sídlem v Blovicích. Dostupné v digitalizované podobě: <http://www.portafontium.eu/>

14

zprvu pověřen plzeňský stavitel Šašek, realizovaný návrh ale nakonec provedl pražský architekt prof. Dr. Ing. arch. Milan Babuška. Stavbu realizovala firma Ing. Prokop a Ing. Chrudimský, podnikatelství staveb v Plzni, za 1 980 000 Kč. V červnu 1931 byly zahájeny zemní práce a v prosinci téhož roku byla dokončena hrubá stavba. V říjnu 1932 byla budova kolaudována a v následujícím měsíci proběhlo její slavnostní otevření (obr. 12). Na jižní straně při jihovýchodním nároží byl v břizolitové fasádě vyveden nápis „Obecná a měšťanská škola Dr. T. G. Masaryka“, který byl odstraněn krátce po zabrání obce Němci v říjnu 1938.²¹ Škola se skládá ze tří vzájemně propojených budov. Hlavní patrová část s učebnami má půdorys písmene L s křídlem na východě a jihu. Od západu k jižní části stavby přiléhá tělocvična. Od severu na východní křídlo navazuje patrová stavba někdejší opatrovny. Objekt se až do rozhraní na přelomu 20. a 21. století dochoval v podobě blízké původnímu řešení, kolem roku 2010 byla vyměněna okna a část stavby byla opatřena kontaktním zateplovacím systémem, který degradoval do té doby svébytný vzhled stavby, pamatující éru předmnichovského Československa (obr. 13).

České menšinové školy se v roce 1926 dočkali také Češi žijící v Honezovicích (dnes okres Plzeň-jih). Jak připomíná kronika honezovické české menšinové školy, „...zřídilo ministerstvo školství a národní osvěty v prosinci 1928 na žádost rodičů a správy školy ve vsi (v Honezovicích) mateřskou školkou. Škola byla umístěna v domku Martina Neubauera, domkáře čp. 95 za roční nájemné 1200 Kč“.²² Jednalo se však o pouhé provizorium, jak to uznal v květnu 1931 Ladislav Šebesta, inspektor menšinových škol národních, a pozna-

menal, že „přístavby školy jest nutno, v najaťých místnostech ničí se zdraví dítek“.²³ Ministerstvo školství a národní osvěty následně povolilo zadat stavbu. „Stavebníkem jest Ú.M.Š. (Ústřední Matice školská) v Praze a stavbu provádí p. stavitel Kopta z Horšovského Týna.“²⁴ S pracemi na nové školní budově se započalo 20. května 1932 a již 17. října téhož roku bylo ve škole zahájeno vyučování. Stavba české menšinové školy v Honezovicích měla ještě jeden pozitivní přínos pro českou menšinu v obci. Jak uvádí školní kronika: „Jako v roce předešlém, tak i v tomto šk. roce (1932–1933) trvala krise hospodářská. Všichni zdejší Češi byli propuštěni z práce, takže v rodinách zdejších Čechů rozhostila se bída a hlad. Štěstí, že započato bylo se stavbou školy, kde zase všichni práci našli a mohli si vydělati alespoň na chléb.“²⁵ Stavba české menšinové školy čp. 84 v Honezovicích (obr. 14) byla založena na západním okraji vsi. Je přízemní, částečně i patrová, složitějšího půdorysu, s učebnami v přízemní východní části a kabinety, ředitelnu a byty v patrové jihozápadní části. Stavbu kryje valbová střecha. Východní strana objektu je vybavena původními velkoformátovými okny. Stavba svému účelu sloužila do 70. let 20. století. Později zde byla mateřská školka, místní lidová knihovna, ordinace lékaře a byty. Objekt se do dnešních dnů dochoval v podobě blízké původnímu řešení.

Předložený výčet škol vystavěných v meziválečném období v oblasti jazykové hranice jihozápadně od Plzně není vzhledem k rozsahu příspěvku úplný. Nepostihuje veškeré aspekty spojené s jejich realizací, avšak upozorňuje alespoň z části na šíři problematiky, kdy vedle sebe stojí hodnocení památkové a stavebně-historické a na straně druhé otázky sociální,

Obr. 14. Honezovice (okres Plzeň-jih), budova obecní školy čp. 84, pohled od severovýchodu na východní křídlo stavby, současný stav. Foto: Karel Foud, 2018.

kulturní a národnostní. České školy z národnostně smíšených oblastí budované v letech 1918–1938 jsou němými svědky změn, kterými byl region nucen projít v období 30. a 40. let 20. století. Zároveň jsou ale také ukázkou prvorepublikové architektury a umu tehdejších stavitelů. Mnohé z nich se dochovaly v podobě blízké původnímu řešení, a třebaže většina z nich je již uzavřena, zasluhují si pozornost, poznání, respekt a také adekvátní ochranu.

Příspěvek vznikl v rámci výzkumného cíle Moderní architektura 20. století financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury dlouhodobého koncepčního rozvoje (DKRVO) výzkumné organizace NPÚ.

■ Poznámky

chronicle/soap-pj/00295-skola-prestavky-1924–1971, vyhledáno 10. 6. 2019. Dále viz Příloha obecní kroniky, dobové fotografie, uloženo in: Obecní úřad Přestavky. Tyr (pozn. 10), s. 55.

²¹ Kronika české měšťanské školy s vyučovacím jazykem československým ve Zbúchu z let 1920–1958, uloženo in: Základní škola ve Zbúchu. Dále viz Karel Foud – Zdeněk Koutský, *Zbúch od pravěku k současnosti*, Plzeň 2003.

²² Podle: Kronika obecní školy Honezovice 1895–1933. Uloženo in: Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, fond ZDŠ Honezovice. Dostupné v digitalizované podobě: <http://www.porta-fontium.eu/chronicle/soap-pj/00095-skola-honezovice-1895-1933> (s. 59), vyhledáno 20. 6. 2018.

²³ Ibidem, s. 66.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, s. 67.